

DOBOZI ESZTER
Túl a rákbarakkon

Angelika naplójából

6. rész

Holnap utoljára megyek sugárterápiára. A teljes felszabadultság öröme helyett – csodálkozom ezen én is – zavart vagyok. Nemcsak azért, mert felrémlik az Emíliától való elszakadás eshetősége. Vele és D. úrral egyébként megállapodunk, hogy keressük egymást a kórházon kívül is. Ígéretet teszünk, hogy látogatjuk majd egymást. Ezzel együtt is ugyanazt az elbizonytalanodásfélét érzem magamon, mint amikor kiemelték belőlem a daganatomat.

– Most akkor milyen tájékozódási pontot kereshetek ahhoz, hogy belső szerveimmel úgyszólván beszélgető viszonyban maradhassak? – kérdeztem a kórházból hazatérve. Magamra maradok a betegség kiújulásától való félelmemmel – merült fel bennem ezúttal. Hogyan fogok ezután mindenfajta külső támasz és beavatkozás nélkül megküzdeni a daganatképződés rémével? Hiányozni fognak ezek a viszonyulások, amelyek műszerek és gépek, e műszereket alkalmazók, gépeket működtetők hálózatában valósultak meg. Ennek a hálózatnak hovatovább részévé váltam. A folyamat végére érve, olybá tűnt, ez a háló tartott meg engem. Biztonságot jelentett számomra, hogy ezek az emberek, akikkel itt a kórház és az onkológia rendelőiben kapcsolatba kerültem, rendszeresen foglalkoztak velem. Rám néztek, megvizsgáltak, megnyomkodtak, megkopogtattak, átvilágítottak, megszurkáltak, fölmetszettek, összevarrtak, rám kötötték az infúziót, mérték a vérnyomásomat, szív működésemet. Mindeközben viszonyba kerültünk egymással. Hová lett az irtózásom, iszonyodásom tőlük és rajtam elvégzett műveleteiktől? S egyáltalán mi lesz velem vizsgálatok nélkül? Mi lesz e nyomkodások, kopogtatások, átvilágítások, szurkálások, mérések nélkül? Mi lesz az én létezésemmel e jelek és visszajelzések hiányában? Mulatnom kell magamon. Vagy inkább sírnom? Ezt hívják hospitalizációnak. Amikor a páciens már-már a betegséget tekinti normális állapotának. A kórházat, a szanatóriumot természetesebb közegének, mint otthonát. S itt van elemében, ebben a védettségben, nem odakinn az egészségesek, a még nem betegek társadalmában. Azok között, akik még nem tudják, hogy maguk is betegségek hordozói. Ugyan mire jutok, ha nincs bennem kezdetben s még jó sokáig iszony mindennel szemben, ami az egészségüghöz, orvosláshoz

tartozik? Mivé válok, ha nincs erős elhatározásom, hogy mindenképpen megtartom kívülállásomat a pusztuló testek látványán? Ha nem ragaszkodom a munkámhoz a végeletekig? Ha nem játszom kettős szerepet, idebenn a túrni képes betegét, odakinn azét, akinek semmi baja sincs?

Az egészségügyi intézmények nem gyógyítási igyekeznék klienseiket, hanem egyszer s mindenkorra magukhoz láncolni, vádolják szakírók, publicisták egyaránt a gyógyítás hagyományos eszköztárát s alkalmazói. A tüneti kezelésekre szánt gyógyszerek – olvasom – újabb betegségeket idéznek elő, hogy aztán azok révén újabb kezelésekre kerülhessen sor, újabb gyógyszerek adagolására. (Szüleim például egyenként huszonháromfajta gyógyszerrel élnek naponta. Csoda, hogy ennyit le tudnak egyáltalán nyelni.) Ahogyan látom, nem csupán az intézménynek van tartósan szüksége – fennmaradása érdekében vagy önigazolásul – a betegek óriási tömegére, a beteg is előszeretettel köti magát ápolóihoz, orvosaihoz akár teljes hátralevő élete hosszára is. Fél ugyanis egyedül maradni betegségének emlékével. Szorongását valóban könnyebben letudhatja, ha utókezelés címén ilyen-olyan szerekkel még hosszú évekre ellátják. Akkor is, ha tünetmentes. Milyen értetlenül álltam dr. Demeter Jolán könyvének ajánlása fölött még néhány hónappal ezelőtt: az anti-hormon kezelés azokban az esetekben is hasznosnak bizonyulhat, amikor a daganat nem hormonális alapon keletkezett. Pusztán azért, hogy a beteg minden tablettát bevételeivel érezze, valamit tesz egészsége megőrzéséért. Lázító volt ezt olvasnom. S most? A bennem is fel-fellépő félelem arra int, valószínűleg mindent el fogok fogadni, amit gyógyítóim felkínálnak. Azt is, ami ellen kezdetben tiltakoztam.

Sőt, eljön az idő, amikor erős késztetést fogok érezni arra, hogy a tágabb környezetemben megbetegedőket – akik érthetetlen módon egyre többen lesznek – rábeszéljem a testi-lelki szenvedést okozó kezelésekre. Már-már kész vagyok azt gondolni saját betegségemről, éppen ez ad értelmet minden gyötrelmemnek, hogy tapasztalataim és élményeim megosztásával segítek azoknak, akik az enyémmel hasonló helyzetbe kerültek. Megerősítem őket abban, hogy kétségeikkel, félelmeikkel nincsenek egyedül. S hogy hitetlenkedéseik, elbizonytalanodásaik nem szolgálhatnak alapul a beavatkozások elutasítására. Nem az elutasítás, hanem az elfogadás a helyes út. Akár a gyógyuláshoz vivő is. Az elfogadásban rejlik a felülkerekedéshez szükséges erő. A lélek dinamikája a belső titkos áramoknak ilyen rejtékutakon való közlekedésével áll elő. De ahhoz, hogy idáig eljussak, még hosszú hónapok rejtőzködését kell vállalnom.

Parókámat még sokáig hordom gyéren növvő kis hajam fölött. S ezzel együtt láthatatlan páncélzatomat rendíthetetlenül viselem, hogy a velem ilyen-olyan munkakapcsolatba kerülőknek eszébe se juthasson sérthetlenségem tudatában megingatniuk. Amilyen mértékben sikerül eljátszanom, hogy kutya bajom sincsen, ugyanolyan mértékben játsszák a környezetemben élők is, hogy nem észlelnek rajtam semmiféle változást, állapotomat, módosult magatartásomat természetesnek fogadják el. A játszma tehát eredményes, partnerek is adódnak hozzá. Mindenki azt a figurát alakítja, akit neki szántak. Csak olykor-olykor találkozom egy-egy megjegyzéssel, okvetetlenkedő kérdéssel, amelyből arra lehet következtetni, az illető kiesett szerepéből. Néhány emberről pedig az tűnik föl, szokatlanul sűrűn érdeklődik hogylétem felől, s valahogy nem azzal a formalitással sejtető hangsúllyal és az egykedvűség hangszínével, amellyel ismerőseinket megszólítjuk, úgy, hogy voltaképpen nem is várunk válaszként őszinte föltárulkozást.

Egyik alkalommal az ilyen serényen érdeklődőnek nekiszegeztem a kérdést: hallott esetleg rólam valami furcsát, netán tudja, mit történt, történik velem? Ez által a visszakérdezés által vált nyilvánvalóvá előttem, ki mindenki értesült a betegségemről. Annak ellenére, hogy mindent elköttem a titokban tartása érdekében. Meglepő módon ezúttal nem találok ebben semmi rendkívülit. Elpárolgott a korábbi dühöm, amely ilyen esetekben igencsak kényelmetlenné tette az emberek közötti közlekedésemet. Most nem érzek haragot leplezőm iránt. Sőt, azt veszem észre magamon, hogy szívesen beszélek a betegségemről. Egyre többet mondok el a velem megeseitekből azoknak, akik a közelemben élnek. Megkönnyebbitő érzés. Vajon miért kellett ekkora titkolózás, ha most meg egy füst alatt mindent elárulok magamról – szinte boldog-boldogtalannak? Amilyen könnyen oldódik a nyelvem most, hogy már majdnem mindenben túl vagyok, olyan elképzelhetetlen lett volna a kezdet kezdetén ugyanezt megtenni: beszélni a gondjaimról. Úgy éreztem akkor, hogy nem leszek képes felülkerekedni a fenyegető veszélyen, halálfélelmen, ha a világnak is tudnia kell legmélyebb éneket szorongató gyötrelmeimről. Arról, hogy meglehet, itt a vég. Amennyire nem akartam elfogadni, hogy végzetes fordulhat az állapotom, olyan babonás félelemmel rejtettem nagy bajomat. A félelemmel szégyen keveredett. Szégyen, mintha magam tehettem volna arról, milyen irtózatossá kór támadott meg. Noha mégis meglehet, magam vagy magam is tehetek erről a betegségről (nem úgy persze, ahogyan gondolnánk, gondolhatnánk, hiszen nem éltem egészségtelen életet, nem ittam és nem dohányoztam, nem voltam rendszertelen, nem estem

túlzásokba az étkezések alkalmával, nem voltam elhízott, és nem voltam sovány, szerettem a mozgást, a természetjárást, nagyon is kiegyensúlyozott, normális életet éltem, teljeset, igen, a legutóbbi időig, mi nem idegenedtünk el egymástól a férjemmel, mint ahogyan a korosodó párokkal ez oly gyakran megesik). De nem viselem már olyan személyemet megpecsételő balfordulataként az életnek azt a tényt, hogy velem is megeseit, ami megeseit. Éppen ellenkező érzések kezdenek úrrá lenni rajtam. Csaknem eksztatikus állapotok jeleit vélem felfedezni magamon, naponta többször is. Annak dacára, hogy a világbeli folyamatok, miközben rovom ezeket a sorokat (és egyre rovom), mind kilátástalanabbak. Mint aki tudomást sem akar venni a bomlasztó és romboló erőkről, úgy lebegek jó pár méterrel a felszín fölött. Olyan élmény ez, mint a szerelmi lángolásoké. És talán a sok napfény, amelytől egyelőre nekem óvakodnom kell, az egyre kellemesebb idő is segítségemre van. De nemcsak ez! Már az elég, hogy lélegzem. Vagyok. Nem rossz a közérzetem. Nincsenek fájdalmaim. Újra tudom használni a karom. Szinte semmiben nem vagyok korlátozott. Mondjuk, a bordásfalón való függeszkedésre, a kézenállásra, a faramászásra s efféle bonyolult mutatványokra nem vállalkozhatok. Megint mindent megteszek, amit korábban is. Ha kell, a jobb kezem helyettesíti a balt. Nem vagyok kiszolgáltatott oly mértékben, ahogyan féltem a kiszolgáltatottságtól. És serked a haj a parókám alatt. S még mi minden! Újra kinőtt a szőrzetem. Ott is!

– Meggyógyultál – hallom az elfúlón ujjongó suttozást. Olyan közéről leheli bele fülembe a megváltó rövid mondatocskát a száj, a jól ismert kedves puhasággal, mintha csak én magam mondanám magamnak. És megint féktelenek vagyunk. Mint fiatalon.

– Eljött hát a megjósolt reneszánsz – mondom még válaszként, mielőtt hirtelen elalszom. Ám annak firtatására, hogy miféle reneszánsz, már nem felelhetek öntudatlanságomban. Csak másnap beszélünk férjemmel a szilveszteri kártyavetésről, amely sokkal inkább játék volt, mint elhíhető jóslás.

Azt ugyan nem merem leírni, hogy boldog vagyok, mert attól félek, elszáll ez a váratlan (bár régóta vágyott) élmény. Emlékszem, hajdanában, amikor a férjem még nem volt a férjem, csak udvarolt nekem, micsoda vita folyt közöttünk ennek a filozófiájáról. Én akkor kötöttem az ebet a karóhoz, mondván, nem létezik, amiről beszélsz. Nem lehetséges tartós boldogság, csak pillanatnyi elragadtatások vannak. Most – lehet – meg kell követnem az én férjemet, mert mégis kell lennie boldogságnak. Magam sem értem magamat, mikor arra jutok, hogy meg kell barátkoznom ezzel a közgondolkodá-

sunkból is kiebrudalt, meggyalázott, semmibe vett fogalommal. Mert kénytelen vagyok megállapítani, boldog vagyok ebből a szörnyű betegségből kikecmeregve. Visszanyerve, amiről azt hittem, örökre elveszítettem. S abban is reménykedve, hogy talán megúsztam egyelőre a véget. És maradhatok még itt, az élők között. Nem kell elszakadnom a férjemtől, gyerekeimtől. Lehet, hogy mégis gondoskodhatom lassanként előregedő szüleinkről, még mielőtt ők kényszerülnének eltemetni engem. Lehet, hogy be fogom teljesíteni ezt a felfoghatatlan szerepet: támasza tudhatok még lenni talán azoknak, akik engem gyámolítottak egykor. Ó, hogy félttem én ettől, akár ennek az eshetőségnek a végiggondolásától is! Hogy félttem én attól, hogy egyszer el kell veszítenem sorban mindazokat, akik nekem fontosak és nélkülözhetetlenek. És most ebből a rettenetes pokoljárásból visszafelé jövet milyen könnyedén írom le ezeket a kimondhatatlan szavakat! Ahogyan kimondhatatlan a boldogság is. Mert ez valami olyasmi, amit ha kimondunk, nyomban mintha elszállna, érvényét veszítené. A kimondás, a néven nevezése eljelentékteleníti az érzést. Valószínűtlenné teszi, sőt inkább hiteltelenné, ami nagyon is valóságos. Nem tudom, miért van ez így! Azért-e, mert ez volna a boldogság természete? Vagy irodalmár barátaimtól kapott olvasmányok idézik elő bennem újra és újra ezt a képzetet, hogy a boldogság hamis állapot? Vagy ha nem is az egészen, mikor kimondom ezt a negédességnek, szentimentalizmusnak ható szót, rögvest azzá válik. Hamissá. Üressé. Pedig nekem most jó a közérzetem is, és máskor elképzelhetetlen könnyűség emel. S ez mind belülről tör föl, nem ilyen-olyan szerekek, pótszerekek ravasz adagolásával állítódik elő, ahogyan azt ma fiatalok ezrei próbálgatják. Vagy ahogyan a lélekgyógyászat igyekszik kémiaiilag előállítani bennünk, amit a természet időlegesen vagy véglegesen megtagadott tőlünk. Ez a lebegés önmagáért való, nem mesterségesen előidézett állapot. S ami a derűre okot ad: nem boldogságra vágytam a betegágyon fetregésemben, csupán a megszállottságig hajszoltam magam azzal az elszánással, hogy életben akarok maradni. Meg akarok gyógyulni. Vissza akarom nyerni régi formám.

Balázskám rég nem járt idehaza, de mostanában sokat beszélünk telefonon. Mintha jobbakat társalognánk így – a telefonvonal közvettségében, mint bármikor közvetlen találkozásaink alkalmával, nem is beszélve arról az időszakról, amikor még idehaza élt velünk együtt. Balázka nagyon zárkózott kamasz volt. Most utólag ébredek rá, mennyire fájt nekem, hogy Balázs ezekben a nehéz években rendszerint csukott ajtó mögött töltötte az itthonléteit. Olyan volt közöttünk, mint

egy idegen. Mintha csak ágyrajáró volna nálunk. Ha elmerült a könyveibe, sokszor napokig szavát se lehetett venni. A mi jelenlétünkben legalább is így viselkedett. A barátaival viszont – hányszor figyeltem aggódva a háttérből, szinte lesből! – szívesen bolondozott. Ennek örültem, legalább van módja olykor feloldódni, gondoltam. Most? Órákat cseverészünk! Telefonon meg e-mailen. Különlegesen kedves e-maileket kapok tőle. Csak a minap figyeltem föl rá, milyen jól fogalmaz. Változatosan, színesen. A távolság teszi-e? Vagy hogy magára van utalva? Meg is állapítottam legutóbbi levélváltásunk alkalmával, most ért be Balázs, hogy elengedtük őt külföldre. Különös meglepetés egyszeriben a saját fiunk személyében a felnőttet fölismerni. Olyan, mintha saját magammal beszélgetnék. Mintha távoli énem szólna az itthonihoz, hogy a magam színvonalán tárgyalhatok végre a fiammal. S közben alig hiszem, te-le vagyok csodálkozással, ez az okos, előzékeny fiatalember, akinek a hangja is megférfiásodott, kitisztult, nem más, mint az én kicsi fiam. Ezekon a felfedezéseken fölbátorodva szegeztem neki a kérdést tegnap. Ugyanazzal a váratlan fordulattal, ahogyan ezt a barátaimmal, munkatársaimmal megkockáztattam.

– Ugye, te tudod, mit történt velem az elmúlt hónapokban?

Nem tagadta. Kiderült, mindketten megkönnyebbültünk ettől, hogy végre beszélhettünk arról, ami a legszemélyesebb gondjaink egyike. Talán mindkettőnknek megszabadító érzés volt így bevallani: neki, hogy mindent tud rólam, nekem, hogy tényleg nagy volt a baj. Könnyebbnek bizonyult ezt megtenni a telefon személytelenségében, mint bármilyen meghitt közvetlen beszélgetésben. Nyugtatgatott s ellátott tanácsaival, mint egy jó orvos. Ennek a fordulatnak – éreztem – gyógyító ereje van számomra. Hogy legalább a saját fiam előtt nem kell most már alakoskodnom, felejtani segített. Felejtani a testi-lelki kínokat. A betegségből származókat is, meg azokat is, amelyek előidézői lehettek – megérzéseim szerint – a betegségemnek. Már egyáltalán nem volt fontos – annyira sem, mint még egy hónapja – ettől a fiammal végigbeszélgetett órától fogva, hogy hányadán is állok én ellenségként viselkedő ellenfeleimmel. Nem volt fontos, hogy megfejtették-e a titkomat. Mire készülnek? Készülnek-e ellenem valamit tenni? Ekkor döntöttem el, hogy nincs okom a félelemre. Mit is tehetnének velem? Ugyan mit? Mi lehet rosszabb annál, ami már megtörtént velem? Jöhetnek és fenekedhetnek ellenem. Mesterkedéseik nem hatnak már rám. Nincsen hatalmuk fölöttem. Ahogyan manapság mondják: tehetnek egy szíveséget! A legkülönfélébb pártszínekben tündöklő vezérek is. A sajtócézárt játszó gengszterek is. A szakmaiságnak

nevezett halandzsa védőpajzsa mögé húzódó okvetetlenkedők. Küldhetik rám a világ legrafináltabb ellenőreit. Irkálhatnak szenzációhajász cikkekcskéket – a legvalószerűtlenebb meséket vagy bágyasztó rémtörténeteket kiötölve. Az én sorsom már nem ott dől el, ahol ők intézik gyanús üzleteiket. Olyan erő, erők működésének vagyok a függeléke, amelyekre rábízhatom magam. S ettől a bizalmtól meg is szűnik a kiszolgáltatottság, a függőség szívszorító kínja.

Balázt kértem segítségül, készítse föl a nővérét egy beszélgetésre. Valahogyan rá kell vennem őt: menjen el vizsgálatokra. Belepusztulnék, ha tőlem valamit örökölt volna. Ha csak a hajlamot is! S most ő is veszélybe kerülne. Nellikém annyit sem sejtethet, mint Balázkám. Nelli ritkábban jár haza, mint az öccse. Balázkámnak persze egyszerűbb. Ő mégis csak Európában van, de Nelli a tengeren túl – a roppant elfoglalt férjével. Nelli miatt-e, vagy mert Hughes olyan nehézkes, ritkán szánják el magukat európai utazásra. Hát igen, Nelli nagyon fáj nekem. Nem gyógyuló seb ez, hogy olyan messzire szakadt tőlem. S talán még ennél is kegyetlenebb, hogy ez az átjárhatatlan távolság – látszólag-e, vagy így van valóságosan is? – őt csöppet sem zavarja. Ha egészen magamba nézek, Nellit már pár éves korában sem tudtam követni, akaratosságán rendre megbicsaklott az én laikus pedagógiám. Volt is ütközésem miatta óvónőkkel, tanítókkal, tanárokkal éppen elégszer. Nelli mindig mást akart, mint a többiek. Mindig annak ellenkezőjét, amire utasították. Az egyetlen angoltanárát leszámítva nem is akadt pedagógus, aki szót tudott volna vele érteni. Ebben persze nem csupán a tanárnő rátermettsége játszott szerepet, hanem az is, hogy a kislányt különösen jó nyelvérzékkel áldotta meg az ég. Mindkettőnk szerencsétlensége, hogy őt éppen az választotta el tőlünk nagyon hamar, ami a fő erénye volt. A nyelvtelhetsége, tudása. Abban akartam korlátozni, ami számára a kiteljesedés egyetlen lehetőségeként jöhetett számításba. Mi mást tehetett volna? Fellázadt ellenem. Még tinédzser volt, amikor saját kezűleg és a tudomon kívül, egyedül írt pályázatával külföldi ösztöndíjat nyert. Nem akartuk hónapokra elengedni egyedül. Mégis elment. És szenvedett odakinn, mert a mi keleties mentalitásunkkal, amely minden bizonnyal ráégett az ő személyiségére is, idegenségből és meg nem értésből áttörhetetlen falat vont közé és a kinti, ott honos iskolatársai közé. Annak ellenére hordozta magán a keletieség bélyegét, hogy a természete minden tekintetben az ellenkezőjét diktálta számára a tőlünk látottaknak és tanultaknak. Amikor visszajött, a szétesés határán állt. Finom kis arcáról hónapokra eltűnt a derű, gondterhelt, depressziós vénkisasszony benyomását keltette tizenhét évesen. Olyan lett, mint aki belesavanyodott a magányosságba.

Mint aki sorsában végképp megkeseredett. Úristen, hova lett a mi szép és hamvas kislányunk? – néztünk egymásra riadtan az apjával. Fél évig kísérgettük pszichiáterhez. Talán még az érettségije is veszélybe került volna, ha nem sikerül kilábalnia akkori állapotából. Ami történt vele, nem volt elég leckének. Érettségi után megint elment. Első külföldi tanulmányai megkezdésétől fogva nem volt megállás: ösztöndíj ösztöndíjat követetett, majd pedig kiküldetések sokasága következett a legkülönfélébb egzotikus országokban teljesített külügyi szolgálatokig. Én pedig Nellit szerettem volna sokáig mellettem tudni. Irányítgatni a tájékozódásban. Vele nagyon nem voltam képes megvalósítani azt az anyaeidőt, amelynek meg akartam felelni. Sokkal inkább az az anyaszerep felelt volna meg kettőnk viszonyának, amelynek helyességéről Terttu, finn barátnőm próbált meggyőzni, amikor náluk jártam. Ő azt mondta ugyanis: a finn anyák nem maguknak szülik a gyermeküket, hanem a világnak. Első számú gyermekemet, a lányomat én azonban mindenáron a személyem folytatásaként kezeltem. Most már tudom, nem kellett volna. Ami a gyermek megszületése pillanatában természetes, sőt szükségszerű, az később egyre elviselhetlenebbé válik. Főként a kiszolgáltatottabb félnek. Nelli ösztönösen tiltakozott, lázadott a maga módján. Ám ha igazuk van azoknak, akik úgy gondolják, hogy a gyermek sorsa eldől az anyaméhben, Nellit már akkor elveszítettem, amikor a legközelebb voltunk egymáshoz. Amikor még magamban hordoztam. Valószínűleg azzal, hogy lélekben és szellemileg sem voltam igazán felkészülve a jöveteleire. Pontosabban, nem az ő várásával, hanem az úgynevezett kutatómunkámmal voltam elfoglalva. Balika születése előtt azonban már minden más volt. Minden sokkal jobban alakult. Balika jövele az agyamban is lejátszódott, jóval a megérkezése előtt. Nellike úgy jött, mint a hívatlan vendég. Első jelentkezésétől fogva zavarba ejtő volt. Balikát megterveztük. Könnyedek és felszabadultak voltunk vele az első percekől fogva. Nellike éjjel-nappal sírt csecsemőkorában. Később is sokszor próbára tett bennünket a makrancosságával. Balika nyugodt kisfiú volt mindig. A hangját se ismertük, amíg gögicsélni nem kezdett. Nellikével folyton-folyvást gondban voltunk. Sűrűn betegeskedett, Balika szinte sosem.

Olykor a makkegészségesek azonban megtévesztőek. Ezt is tudom. A folyton nyűglődők mindig ott vannak gondjainkban. Róluk sosem lehet megfeledkezni. Míg akit minden levőnek vélünk, arról észre sem vesszük, ha veszélybe kerül. Netán boldogtalan. Balival nem fordul elő, hogy panaszkodna. Neki éppen megfelelő a koszt, a társaság, a hajlék, ahol lakik. A munka, a tanulás: elmegy, így mondja. Bali legtöbbször olyan, mint aki fel van dobódva. Ám nem

tudom, a saját fiamról sem tudom, mennyi beszámolóiban a valóságos elégedettség, állandósult derűje mennyire következik csupán jólneveltségéből, alkalmazkodni tudásából. Voltaképpen egyedül van. Sokan keringenek körülötte, de ha segítségre szorulna, volna-e mellette valaki? Aggaszt, hogy nem nagyon hallok tőle lányismerősökről. Nincsenek barát-női? Vagy csupán szeméremből hallgat róluk? Nyugodtabb lennék, ha volna állandó partnere. Bár ahogyan magamat ismerem, ha jönne a hír, hogy megtalálta az igazit, nem győznék azon sopánkodni: vajon elég rendes-e a menyasszonyjelölt? Elég művelt-e? Hazai, né-tán külföldi? Ha külföldi, beszél-e magyarul? Milyen érzelmű? Nekünk tet-szően gondolkodik vajon? Szép-e? Egészséges-e? Ké-pes lesz-e, akar-e majd egy-általán szülni?

Első gyermekem szüle-tése táján még azt hittem, tudományos kutatói pályá-ra lépek. Vizsga vizsga há-tán. A gyermek pedig ben-nem fészkelődött. Emlék-szem, eleinte rengeteget hánytam. Hánytam és erőt-lenül feküdtem napszámra, pedig a disszertációmmal kellett volna foglalkoznom, adatokat kellett volna gyűjtenem, hogy tanulmányi köte-lezettségeimnek eleget tegyek addig, mire megérkezik a kicsi. Fölöttébb dühös voltam, hogy akadályoztatva va-gyok a munkámban. Bizonytalanságérzet uralkodott el rajtam, amelyet fokozott, hogy nem volt véglegesnek el-fogadható otthonunk. Nekem még keresetem sem. Sűrűn adódtak pénzgondjaink. Minden-minden az átmenetiség hatását keltette bennem. Szorongásom nőttön nőtt, ahogyan saját testi-lelki átalakulásomat észleltem, s egybevettem azzal a tapasztalattal, amellyel barátnőim és nőis-merőseim egyikének-másikának botrányos élete szolgált. Volt, aki elköltözött a férjétől, mire megszületett a gyer-meke. Volt, akít a férje hagyott ott. Volt, aki eljátszotta a boldog családanyát, miközben belül pokollá vált az élete. Volt, akinek a férje a szülés napján is más asszonnyal töl-tötte az éjszakát. Úgy láttam, a gyermek a legtöbb párt

Gara Arnold (1882–1929), rézkarc

nem összekötötte, hanem eltávolította egymástól. Utóbb analizálva az első gyermekáldás előtti viselkedésemet, tu-dom, korábbi, sőt egészen régi rossz emlékeimet, nagy csalódásaimat rendre rávetítettem férjemmel való kapcsola-tomra. Pedig konszolidált, boldog életet élhettünk vol-na, ha nem rendezek gyakorta hisztérikus jeleneteket. Saj-nos kórosan eluralkodott rajtam a féltékenység, amelynek valószínűleg semmi alapja nem volt. Hogy ezt a válságot baj nélkül átvészeltük, kizáró-lag férjem állhatatosságá-gának, józanságának köszön-hető. Nagyon jól tűrte a szeszélyeimet. A jó Isten áldja meg érte. Kifáradva, lelkileg meggyötörve ke-rültem a szülőszobára a ki-lenchónapos őrzöngésekkel tűzdelt időszak után. A szü-lés nekem tehát valóságos megváltás volt. És szeren-csémre minden jóra fordult. Amennyire lehetetlen-ül viselkedtem a terhesség idején, mert én igenis ter-hességként éltem meg, nem áldott állapotként, annyira megváltoztatott a kicsivel való első találko-zás. A legszebb baba volt az osztályon. (Nemcsak én láttam így, a nővérek is ra-jjongtak érte.) S a jelek sze-

rint az ösztöneim mégiscsak rendben voltak. Sőt! Hazake-rülésünk után már az volt a baj, hogy a kislányon kívül na-gyon sokáig – túlzottan is sokáig – nem létezett számom-ra a világ. Megszűnt minden más iránt az érdeklődésem. Csak ő körülötte forgott minden gondolatom. Ahogyan korábban a tanulmányaimban való előrehaladást, most az anyaságnak való megfelelést akartam tökélyre vinni. Mint aki nagy-nagy büntudatot próbálna leküzdeni, elvesztem a gyermekről való gondoskodásban, a higiénikus óvintéz-kedések túlhajszolásában. Minden korábbi ambícióm fel-oldódott a pelenkamosásban (a nyolcvanas évek elején korántsem volt általános a papírpelenka használata), a hó-fehér babaruhákért folytatott háziasszonyi küzdelmeim-ben, ruhafodrok vasalásában. S minden házilag készült Nellikének. A ruhák! (Megtanultam varrógépelni is a ked-véért.) Az ételek! Ezeket mind én készítettem. Nemcsak

azért, mert így olcsóbban elő tudtam állítani, ami szükséges egy kisgyerek ellátásához, így találtam biztonságosnak a bőre tisztántartását, az étkeztetését. S emellett minden ragyogott körülöttünk. Csillogott-villogott az otthonunk. A baba fejlődött, ahogyan elő van írva. Mindent tudott korának megfelelően. Csak én voltam megint romokban. S amikor erre már képes voltam ráébredni, láttam, mások milyen elengedettek, milyen felszabadultak tudnak lenni otthonlétükben, én hajszolt voltam, és folyton fáradt. Nagyon fáradt. Ebben az örökös és görcsös akarásban, amellyel szerepeimet akartam a legfelsőbb fokon betölteni, nem maradt időm és energiám a gyermek örömére. Elhasználódtam, miközben végtelenül boldog is lehettem volna.

Szegény férjem, attól tartok, nagyon magányos volt mellettem ebben a korszakunkban. Olvastam pedig, hogy az új jövevény nem csupa öröm a férjeknek, hogy könnyen krízissé fajulhat számukra a gyermekáldás. Mégsem tudtam rá eléggé figyelni. Emlékszem, kissé kínos volt az is, hogy nehezen tért vissza szülés után, ami korábban oly felfokozott volt bennem, a vágy. Aztán pedig mikor már újjáéledt a hajlandóságom az együttlétre, oly nehezen oldódtam föl az ölelésben. Alighogy egymáshoz értünk, Nellike fölsírt, ha mélyen aludt is. A hangjára megdermedtem. Szinte büntudatig erősödött bennem az érzés, hogy megcsalom őt. Micsoda balgaság! A tulajdon férjemmel! Az első önfeledt órákra akkor kerülhetett sor kettőnk között, amikor odaadtuk pár napra Nellikét a nagyszülőknek. Mit élt át ezalatt a férjem? Számomra rejtély máig is. Voltak olyan meghitt napjaink, amikor rákérdeztem erre, de csak mélyen hallgatott. Talán jobb, ha most sem firtatom.

Minden másképp történik, ha én fiatalasszonyként tudom a helyem a világban. Ha nem lettem volna egy illúzió foglya. Hogy énrám majd szükség lesz a tudományos kutatásban! Mert nem volt szükség rám. Nem énrám, pontosabban. Ha maradtam volna eredetileg képzelt pályámon, se lehettem volna soha teljes értékű munkatársa azoknak, akik oda rég befészkeltek magukat. S mindezt már csak akkor derült fény, amikor végre dolgozni kezdtem a szülés és a gyermekgondozás éveit után. Folyvást késésben éreztem magam. És kevésnek. Hiába voltak publikációim, hiába a tudományos fokozat. Mindez nem volt elég a megkapaszkodáshoz. Szerencsétlenül éreztem magam a csupa férfi csapatban. Rosszabb pillanataimban átkoztam női voltomat. A team-munkában a mellőzöttség miatt nem tudtam teljes erővel részt venni. Valóságos volt-e ez a mellőzöttség vagy csupán az én kényszerképzetem? Ki tudná ma már megítélni?! Mint ahogy az is kibogozhatatlan most már, hogy én voltam-e tényleg kevés a választott hivatáshoz, vagy egyéb szempontok gyengítették pozícióm. Pél-

dául a politika! Hogy én kívül akartam rajta maradni mindenáron. Iszonyodtam a gondolattól is, hogy közénk álljak azoknak a hölgyeknek és uraknak, akikről menekültem, amikor megkönyékeztek.

– Neked köztünk a helyed – mondták rá sem hederítve arra az erőfeszítésemre, amellyel olyannyira különbözni akartam tőlük. Ízlésben, tartásban, beszédmódban.

Szép számmal forgolódtak a mi intézetünkben ilyen munkatársak. Hidegtelelem volt tőlük, ha csak megláttam őket. Borzadtam a fontoskodásuktól, a kimértségtől. Attól, hogy oly nagyon éreztették, ők vannak birtokon belül. Én meg csak afféle betolakodóként jöhettem számításba a mindenben kívüliséggemmel.

A konzultációkon, értekezleteken képtelen voltam a saját szándékomat érvényesíteni. Úgy éreztem, meg sem akarnak hallgatni. Mire kinyitottam a számat, mindig volt, aki nagyobb hangerővel közbeszólt, belém fojtotta a szót, letorkolt... Én pedig nem bizonyultam elég agresszívnek a harchoz. Visszavonultam. Kuka maradtam. Szótlan. Azt a benyomást keltem, hogy nem is értem a dolgomat. Pedig csak óriási gombóc volt a torkomban, amikor K. professzor szemüvege fölött kételkedve rám nézett:

– Nos, kollegina?

Mert én kételkedést láttam mindannyiszor a szemében. Egyszer csak azt kellett észrevennem, hogy kihagytak mindenből. Nem kaptam feladatokat. A főnököm a búcsúztatásom után azt mondta, nem kerestem meg a nekem való tennivalókat. Nem voltam elég agilis kiszorítani magamnak azt a teret, ahol élni hagytak volna. Mert volt búcsúztató. Hazug módon búcsúztatónak szervezték meg a velem való leszámolást. Elfogadtam a kiűzetésemet. Egyre erősödő önbizalomhiányomban beletörődtem, hogy alkalmatlan vagyok arra, amire majd egy évtizede készültem. Mit is tehettem volna? Ki védett volna meg ebben a lehetetlenné fajult helyzetben? Ki állt volna mellém? Engem az egyetlen párt se támogathatott, mert nem léptem be. Nem engedtem az invitálásoknak. Természetesen be akartak szervezni. Először egyetemistaként. Ez az egyetlen büszkeségem, hogy ellenálltam mindegyik küldöncüknek. A kilencvenes években nem átalott ezen cinikusan ironizálni az egyik ellenlábasm. Az én nagy ellenállásom! Honnan is sejthette volna a taknyos (mert koromhoz képest az), hogy itt jó darabig nem volt más mód az ellenállásra? Csak kimaradni mindenből! Önként a perifériára vonulva. Vagy elhagyhattuk volna az országot. Vagy megpróbáltunk visszafajtott lélegzettel létezni idehaza. Mi ez utóbbit választottuk.

Igen, minden másképp lett volna, ha én akkor tudom a helyemet a világban. Nem lehetett tudnom? Nem volt

helyem a világban? És most van? Most a helyemen vagyok-e? E pillanatban végképp összekuszálódnak bennem az érzéseim. Drága kicsim, minden másképp alakult volna közöttünk is, ha én akkor bölcsebb vagyok, mint amennyire lehettem. Ha én csak fele annyit tudhatok akkor a világról, mint amennyit illendő lett volna, amikor téged kellett volna várnom. De én ezt is csak elszenvedtem, hogy voltaképpen várlak, várlak téged, Nellikém. Ha fele annyit tudok például a nőről, a másik nemről, a férfiről, mint amennyi később leszűrődött bennem. Ha van édesatyádhhoz elegendő emberismeretem – megérthettem volna, hogy amitől reszketek, csak a képzeletemben létezik. Sírnom kell, ha erre gondolok, édes Nellikém. És büntudatom van, hogy ártottam neked. Ártottam a szerepzavaraimmal. Ahogyan később ártottam azzal is, hogy túlzottan rád akartam telepedni. Talán a legkorábbi időkben tudat alatt hártott anyaság kompenzálásaként. Uralni, ellenőrizni akartam minden percedet. Még akkor is, amikor már erre semmi szükség nem volt. Hát persze, hogy elmentél tőlem. El kellett menned, hogy meg ne fojtsalak az én nagy ragaszkodással. Ha itthon válhattál volna azzá, akivé lettél, most nem választana el bennünket egy fél földrész és egy egész óceán. Talán megelégedtél volna hazai férjjeled is. Itt nőnének föl a gyermekeid. Magyar iskolákban iskoláztatnád őket. Magyar gyerekeid lennének. Így tehát nemcsak én veszítettem el téged, elvesztél a mi magyarságunk számára is a leendő gyerekekkel együtt. Ez a veleje a dolgoknak, most már bizonyos. S a sors íróniája, hogy erről csak ezzel a pátosszal lehet szólni. Szégyenkezve e miatt a pátosz miatt. Vagy indokolatlanul érezzük mi pátosznak, amellyel máskülönben a legtermészetesebb kötődésünkről beszélünk? (S mert kötődés, fájdalommal is jár!) Így kell éreznünk, ha a fene fenét eszik is: ez anakronisztikus és archaikus ünnepiség. Belénk sulykolták, hogy ez hamis. Értéktelen. Amikor erről gondolkodunk, írunk, beszélünk, az már maga a legmegvetendőbb provincializmus. Sőt: bugrisság.

Milyen jó volna egyszer erről, mindenről veled beszélgetni! De hát éppen ezekről, a rejtenivalóinkról nem lehet beszélgetnünk. A találkozások rutinszerű összejövetelein erre nincs alkalom. Te az amerikai férjed fedezékében érkezel, én sem lépek ki édesapád személyében előretolt bátyám mögül. Észrevette-e vajon rajtam kívül valaki, mennyire kerüljük mindannyian a négy szemközti beszélgetések alkalmait? Mennyivel inkább a csoportos együttlétek védelmében igyekszünk elrejtőzni! Nehogy felszínre kerüljön, amiről csak kettesben lehetne szót váltanunk. Ami egészen lényeges. Az életbevágóan fontos mondandóink bennszorulnak, vagy maradnak feltáratlanul – saját magunk előtt is. Jaj, Nel-

likém, te vagy az én legnagyobb fájdalommal most is. S anélkül írom ezt le itt, hogy téged akarnálak vádolni. Egyedül magamat vádolhatom.

IV.

Most már egész hosszú pórázra vagyok engedve. Nem kell naponta megmerítkezni a kórházi lét állóvizében. Álló, mert olyan, mintha semmi sem történe. A várakozók sokasága mindig változatlan. Sohasem kevesebb. Üres szék már fél nyolc-nyolc óra tájtól alig akad a folyosókon. Az arcok napról napra ugyanazok. Nem az egyéni vonások a szembetűnőek rajtuk, hanem a szenvedés rajzolatai. Az ödémásodás duzzanatai vagy a csont-bőr szikkadtság. A riadalom a szemekben. Vagy a fásultság. S a fejtartások is egyformák. A hölgyeken a vigasztalanul csúf műanyag hajak. A homlokra húzottak. A félrecsúszottak. Az élettelenek. Nem lehet olyan ügyesen fésülni őket, hogy le ne leplezzék viselőjüket. S a testek? Mint tehetetlen, ottfelejtett, elhagyott csomagok. Roskaton. Fáradtan, esetten. Mennyire iszonyodtam első perctől kezdve ettől a látványtól. S még jobban a szagoktól. És mégis egy voltam ezzel a fájdalommasszával, amely végigömlött, ott hullámozott a rendelők ajtai előtt. Hiába csuktam be a szemem. Hiába várakoztam különállásomat megőrizve. Hiába foglaltam el magam olvasmányaimmal, számadásaimmal. Rám tapadt, rám akaszkodott ragacosan. Nem volt elég hosszú az út a kórházkeren át, nem volt elég hosszú a parkoló legvégéig sem, hogy lerázhassam magamról, mint kutya a vizet, a szenvedés és a kilátástalanság függelékeit, tapadókorongokon függeszkedő élősdieit. Vittem magammal én is a fejtartásomban, arcom újonnan keletkezett ráncaiban, a szemem fénytelenességében. Oda, ahol az egészségesek, vagy akik magukat annak hiszik, élnek életüket. Most azt gondolom, öntudatlanságukban. Mit tudhat az ember addig a belső szerveiről, amíg azok tökéletesen ellátják feladataikat! Hogy van lábam, kezem, fejem, akkor érzem, ha fáj. A gyógyászattal, az élő szervezettel foglalkozó szakembert leszámítva ki töpreng naponta testének működéséről? Ki gondolkodik arról a csodáról, ami maga az élet? Az életben levés. Ki érez hálát azért, hogy él, hogy van? Talán a hívők maroknyi tábora. Ha nem csupán külső máz a hívőség személyiségük burkán. Ha valósággal élnek is, amit hirdetnek. Akik a történelem, a sors játékaiban köszönhetően ilyenek vagy olyanok. Felekezeti hovatartozásom nem az én döntésem melletti. Leszámítva azoknak az esetét, akik nem belenőttek valamely felekezetbe, hanem most, a közeli múltban, felnőtként éreztek valamilyen készletet a vallásossághoz való csatlakozásra. Felekezeti hovatartozásomat én örököltem. Ha büszkeség tölt el, nem a saját

elkötelezettségem okán érzem, hanem valamely ismeretlen őszám döntésének merészségét nyugtázhatom e kötetben. Természetesen nem kis elégedettséggel tölt el, hogy ez a valamikori őszám, bizony az üdvösségnek a nehezebbik, a keskenyebbik útját választotta. Cuius regio, eius religio. Mégis azt szeretném hinni, volt döntési lehetősége. Hogy ő választotta, nem belekényszerült reformált felekezetébe. A hozzá való ragaszkodáshoz pedig kellett némi bátorság és egy csöppnyi rebellióra való hajlandóság, no meg az önelveszejtőség fokozott makacsság is – erre kell gondolnom a fej- és jószágvesztések, gályarabságok történetét felidézve. S ez, ahogy nézem név szerint is ismert felmenőim sorsát (kivételt talán csak az Angelica nevet viselő dédanyám képez), meg kell állapítanom, furcsa módon mintha öröklődött volna. Mintha nem csupán a biológiai adottságok keverődnének ki a gének laboratóriumaiiban törvényszerűen, s szállnának egyénről egyénre, hanem a kulturális értékek is.

Ma Emiliánál voltam látogatóban. Mintha kezdene erőre kapni. Nietzsche-t olvas. Azt mondja, nem rajong különösképpen érte, de amit a betegségek hasznosságáról ír, az többszörösen telitalálat, ha gyógykezelése hosszú hónapjainak tapasztalatával összeveti. Úgy látom, Emiliát is betegségének megértése lendíti egyik olvasmánytól a másikig. Ő a filozófusok, költők között keresgél, én inkább a pszichológiából válogatok. Emília részleteket olvasott fel nekem. Az egyik idézete módfelett szíven ütött. Az, amelyik szerint az embert tulajdon társadalma betegíti meg. Betegségemnek okait keresve magam is vádoltam effélékkel a környezetemet. A kezelések legnehezebb szakaszaiban hajlamos voltam arra gondolni, hogy a bennem növekvő idegen test, a mindegyre duzzadó daganat abból a táptalajból szívja energiáit, amely az ellenségeim által kikevert mérgekből alakulhatott ki – képletesen szólva, s meglehet, a szó szoros értelmében egyaránt. A társadalom, amely befogad, megtart, ha úgy találja magára nézve előnyösnek, meg is öl. Kit feltrancsíroz, azonnali halálát okozva a rajta csüggeszkedőnek, kit lassú pusztítással tesz áldozatává. Ilyen az én tulajdon társadalmam is. A tágabb mindenképpen. De hát megmaradhatnánk e nélkül a társadalom nélkül?

Az Emiliától hallott Nietzsche-mondat második fele viszont csak részben találkozik az én történetemmel. Mert igaz ugyan, hogy számottevően megszaporoztak azok az órák a napjaimban, amelyeket a saját magamon való elmélkedéssel töltöttem, de sosem a betegség által rám kényszerített tétlenség időszakában. Hiszen a tétlenség korszakaiban minden más megeshetett velem, az elmélkedésre, gondolkodásra nemhogy hajlandóságot nem éreztem magamban, de a képessége is hiányzott belőlem mindenféle értelmes cselekvésnek, időtöltésnek.

A kemoterápiás kezeléseket követő egy-két-három napban lehetőség volt mást tenni, mint heverni – darab faként, élettelenül szinte. Életenergiáimból nem futotta, csak arra, hogy kibírjam – lehetőleg jajveszékélés nélkül – a rettenetes fejfájás, a hányások görcseit, a semmihez nem hasonlítható rossz közérzetnek, a megsemmisítettségnek, a végtelen erőtlenségnek ijesztő kínjait. Máskor azonban nagyon sok időt töltöttem testem-lelkem, belső szerveim pásztázásával. Rendszerint hajnalban vagy elalvás előtt tettem kísérletet a magam átvilágítására. Nem más, mint eltökéltségem készítetett erre, az, hogy mindenképpen életben akarok maradni. Ebből a betegségből pedig csak végérvényesen felgyógyulni, vagy belepusztulni lehet. Nem lehet vele úgy együtt élni, mint a jól karbantartott hipertóniával, cukorbetegséggel. Mindekelőtt a rákom okát szerettem volna fölismerni. De nem tudtam meg róla többet, mint amennyit az orvosok állítanak. Vagyis az okokról semmi biztosat. Illetve mindent, s annak az ellenkezőjét is gondolhatom. Elmúlt életemből ahány fájdalmas periódust választhattam le, annyiféle magyarázattal szolgálhattam a magam számára. A folyamatnak – remélhetőleg – a végén tartva éppoly tanácstalan vagyok, mint amikor először szembesültem a ténnyel, hogy halálos fenyegetettséggel kell megküzdenem. Emiliával arra jutottunk, hogy Nietzsche tétele egybehangzik a modern pszichológiával: fel nem dolgozott élettélményeink, belső világunk tudattalanban rekedt tartalmai megbetegíthetik szervezetünket.

Emília azonban mást is felolvasott még ugyanerről. A beteg eszerint fogékonyabbá válik a filozófia iránt, mint az egészséges. Jobban érti „a délelőttöt, a napfényt, az erdőt és a tiszta vizű forrást is.” Tisztán emlékszem ezekre a szavakra, hiszen olyanok, mintha magam mondtam volna őket. Talán soha ilyen szépnek nem láttam még a világot, legfőképpen a természetet, mint gyógyulásom idején.

Hogy ez mennyire így van, csak most világosodott meg előttem is, eddigi életem legnehezebb szakaszának végéhez közeledve. És e pillanatban akár szégyenkezhetnék is. Elhamarkodott kijelentéseimért rajtakapva magamat. Ez lett volna életem legnagyobb megpróbáltatása? Igaz volna ez? És az mi volt, amikor tizennyolctizenkilenc évesen rá kellett döbennem, becsaptak engem, akik irányították a gondolkodásom? Akik tanítottak. Félrevezettek. Rászedtek. Hazugság volt az alapja mindannak, amit terveimben fölépítettem magamnak. És a továbbiak – a megcsalattatások? A hím és a nő macska-egér harcainak vereségei? Hogy játékszer voltál, leányom, alantas és kisszerű játékokcákban? A tapasztalatlanság és a naivitás libácskája! Az ösztönök, az érzékek rászedettje! Hát a kiebrudaltság évtizede? A ke-

zeletlen depresszióé? A mellőzöttség, a céltalanság évszázadnál végtelenebb időszakai? Mit romboltak le bennem? Mennyit fogyasztott el belőlem a sok éjszakával egybeszakított munkanap? Az intézetért folytatott áldatlan küzdelem? Úgy dolgoztam másfél évtizeden át, amikor végre szerepet kaptam az élettől, mint aki sosem fárad el. Ó, én nagyon sokáig nem észlelem a fáradságot. A szervezetem nem jelez, hogy elég volna már a hajszából. Hányszor csak akkor kaptam észbe, hogy lassítanom kell a tempón, amikor már egészen kidőltem. Ágynak estem. Összeomlottam. És a barátok áru-lásai? A besúgók? A szemedbe röhögők? Végül az eltékozolt szabadságunk? Az elkótyavetyélt ígéretek? A héják és hiénák fenekedései? A gyűlölet bekerítettségében talán nem a legrosszabbat éltem át? A rágalomhadjáratnak kiszolgáltatva! S a halálba sietők után ránk szakadó veszteségeink? Melyik sérelem okolható mindazért, ami történt velem az utóbbi egy esztendőben?

S kinek nem voltak hasonló megpróbáltatásai? Mégsem éli föl őket a rák! Vagy nem a rák, valami más emésztí el valahányat? Lehet, hogy mégis pszichológushoz kellene folyamodnom, hogy eligazodjam ebben a dzsumbujban? A magam dzsumbujában. A belsőm dzsungelében? Most, hogy fölszabadultam a mindennapi kórházi eljárás nyomása alól, volna időm el-elutazni fölkeresendő azt a szakembert, akit Gréta ajánlott a minap. Leveléből kipottyant egy kártyácska – a rákosok pszichológusának a címével, összes telefonszámával. Mint ha jelentése volna annak, hogy épp most küldte el nekem ezt a névkártyát legújabb jótövöm, Gréti, akit nemrég mutattak be nekem egy koncerten gyermekkori ismerőseim. Ez is különös ajándék volt a sorsnak, hogy Gréti-vel megismerkedtem. Mintha csak tegnap hagytuk volna abba a beszélgetést, olyan közel kerültünk egymáshoz pillanatok alatt. Gréti rám nézett, s mindent tudott rólam. Tudta, mit rejtegetek a mahagóni színű hajfodrok alatt. Előtte nem volt értelme titkolóznom. Jól is esett föltárukoznom neki. Olyan jól, mint az, hogy egyik voltunk a zenehallgatásban. Hogy kell-e nekem a pszichológussal való találkozás vagy sem, nem tudom eldönteni. Tudhat-e többet megfejtani a lélekgyógyász belőlem – legyen bár a legempathikusabb lény is –, mint amennyit magamnak bevallhatok a legtitkosabb önvizsgálatok óráiban? Valószínűleg az határoz majd, hogy a kíváncsiságom nagyobb-e, mint a kételkedésem.

Nemrég valaki auralélemzést végzett rajtam. Valaki, akihez viszont tényleg a pusztá kíváncsiság vitt el. Azt mondja, volt koponyasérülésem. Nekem ugyan nem volt! Hogy túl sokat ütődött a testem! Már hogyan lettek volna ütődéseim? Nem vagyok én bokszoló! Gyulladásban volt a bal fülem! Soha! És sorolta tovább a betegségeimet, a testemet

ért sérüléseket. S én ott álltam valósággal megsemmisülve, zavartan, hogy mindebből semmire sem emlékezem. Nem tudok a baleseteimről? Több óras gondolkodásba tettem, mire tényleg fölrémlett egy esésem, amelynek valóban felsérülés volt a következménye. S egy másik, egy kisebbfajta autóbaleset, amikor a szegycsontom ütöttem meg erősen. A gyerekkori lábtörésem pedig csak most bukkan föl a homályból. Így múlnak el észrevétlen napjaink. Így merül el az időben mindenünk. A szép is, a csúf is. Az öröm és a szenvedés. Mi mindenre nem emlékezünk? Mi minden kihullott örökre a tudatunkból! Ami egykor égbekiáltóan fontos volt, az is. Így veszítjük el önmagunkat, ahogyan elvesztegetjük emlékeinket.

Abban az értelemben mégiscsak ez a mostani szenvedéssorozat volt a legmélyebb mindezidáig, hogy ebben benne rejlett a halálos fenyegetettség is. Amennyire bizonytalan voltam annak megértésében, hogy régi, fájdalmas élményeim betegségbe torkolló folyamataimban mekkora szerepet tölthettek be, annyira biztos vagyok most abban, hogy korábban az elragadtatásnak csak a legkritkább esetben juthattam el ilyen fokára, mint amilyen most újraépülésemben megajándékoz a természet. Talán csak egyik-másik közös pillanatunk gyermekemmel fogható e mostaninak intenzitásához. Vagy a nagy szerelem idejéből a legmeghittebb órák. Az első közös nyarunk, amelyet szinte végig víz mellett töltöttünk.

Legutóbb Medulin alatt a tengerben elfogott a sírás. Ahogy vállamig csapódott a hullám, ahogy megérintett a víz, sosem tapasztalt érzékenyülés vett rajtam erőt. Nehéz megmagyarázni, miért. A megkönnyebbülés hozta ki belőlem? A felszabadulás? A hála, hogy ennyi kín után most itt vagyok? Talán ezzel az őselemmel való találkozás régi, elfelejtett érzékeny pillanatokot emelt a felszínre bennem? Ugyanúgy, mint amikor Prágában megkondukt a Szent Vítus székesegyház harangja. Ugyanúgy, mint a csíksomlyói Mária fából faragott szobra alatt állva. Vagy ahogyan lengyelországi utunk alkalmából egy másodpercre nyilallt át agyamon, felsőtestemen valamiféle villámcsapásszerű, semmihez sem hasonlítható érzet. Ott, ahol a Fekete Madonnát őrzik. Máig sem értem, mi történt velem ezeken a kegyhelyeken. Velem, akit a másik oldalról talán ma is protestáns lázongónak és lázítónak, sőt pogánynak, eretneknek tartanának, ha még dúlnának felekezeti háborúk. Hát most kegyhely nekem itt a tenger is Medulin alatt. A kavicsos part.

Azt sem tudom, merre forduljak, hogy sírásomat elrejthessem. Egyik oldalamon a családom tagjai lubickolnak a lassan mélyülő vízben. (Végre velünk van Nelli és Balázs is.) Másik oldalamon Emília piheg egy napernyő alatt. Nelli kisimult, mióta kialudta magát. Ragyog egész nap. Balázs sziporkázik. S folyvást különféle intellektuá-

lis játékokat akar velünk játszani. Férjem és D. úr óriásiakat úsznak. Emília majdhogynem szétolvad a nagy melegben. Azt a benyomást kelti, mintha egészen kicsire zsugorodott volna össze. Nappal rendszerint hallgatagságába süpped, láthatóan küzd a hőséggel. Ám mintha bánatának a legkisebb szélfuvallatok is. Alkonyattájtól viszont és este korát meghazudtoló élénkséggel vesz részt a társalgásban. Nagyon szeretném, ha minden így maradna. Feltett szándékom mindent elkövetni, hogy Emília a közelünkben legyen, amíg él. Vele úgy tudok beszélgetni, ahogyan nagyon kevés emberrel. Olyan dialógusok ezek miközöttünk, amelyeknek rég meg kellett volna esniük. Réges-régen, valamikor, valakivel. Mintha egyszer vagy többször megtörténtek volna már. Vagy valami ősi mulasztást pótolnánk velük. Bár, ami köztünk zajlik, többnyire csak látszólag beszélgetés. Ő mesél, én meg hallgatom. Emíliának lenyűgöz a műveltsége, olvasottsága. Mindaz, amit majd egy évszázados élete folyamán begyűjtött magának. És most osztja-osztogatja szét. Olyan sietséggel, mint aki sejti, nem sok van már hátra az idejéből. Magam is rácsodálkozom erre az Emília iránti, rajongásszerű felfokozott kíváncsiságra, amelyet nemcsak bennem, mindannyiunkban észlelni, akik a közelébe kerülünk. A gondolkodásnak olyan szféráit mutatja meg nekem, amelyek zárva maradtak előttem mindmáig, mert az az utilitárius szemlélet, amely ifjúságomtól megszabta a pályámat, távol tartott ezektől a most megízlelt szellemi élményektől. Az a feltétlen igyekezet tartott fogva, amellyel az ideológia uralmán kívül eső életlehetőségek irányába nyomultam én is, ahogyan a velem egykorúakból oly sokan mások. Tagadva, elnyomva a humanitórak iránti eredendő érdeklődésemet. Mellesleg felnőtt éveinkben szembesülnünk kellett azzal is, hogy valójában nincs ideológiamentes övezet. Nem volt. Nem lehetett. Ez a sok gátlás azonban megakadályozott abban, hogy átkukucskáljak azokon a nyiladékokon, amelyeken most átdereng valami nagyon mélyről érkező tudás. Most, hogy napok óta Emília monológjaira figyelek.

Istenem, a helyemen vagyok én egyáltalán? A reáliákhoz láncolva, tapadva voltam én a helyemen valaha is? Ez volt vajon a nekem rendelt élet, amelyet élnem adatott mindezidáig? Most csak ez a feloldhatatlan bizonytalanság gyötör. Meg az, vajon jól tettem-e, hogy végül minden eljárást elfogadtam, amit rám róttak, előírtak a kórházban. Legeslegvégül még a hormongátló tablettákat is, amelyek ellen úgy tiltakoztam.

A tükörből régi-új arcom néz rám. Régi, mert a kemoterápiától némileg elrajzolódott vonásaim visszarendeződtek. Új, mert kinőtt végre a hajam. Olyan erős lett, olyan dús, amilyen még sosem volt. Színe, állaga, ami-

lyenre mindig is vágytam. Van tartása, úgy áll, ahogyan fésülöm, nem kell bravúros fodrászi tehetség ahhoz, hogy kellemes, formás frizurát hordhassak.

Már azt gondoltam, hamarabb meg kell barátkoznom az arcbőr megereszkedettségével, mint ahogyan a korom diktálná. Ernyedtségével az áll körül, a száj szögleténél. Elnyűttségemben mindinkább a mama öregkori arcára emlékeztetett a látvány, amelyet nyújtottam. Mostanáig azonban (valóságosan is, vagy csak képzelem?) enyhülni látszanak e vénülési folyamatok, amelyek ugyan feltartóztatathatatlanul be fognak következni, de most még nyújtani szeretném az időt. Legalább az érett asszonyiség idejét, ha már a fiatalság vissza nem is hozható. Már nem vagyok szürke, pergamenszerű. Visszanyertem az arcszínemet. A kedélyvilágom? Mint aki mámorból mámorba csusszan. De nem a lehúzó, mélybe rántó mámorok ízét ízlelgetem, hanem a könnyűségét. Amely emel, meg-megröptet. Ezt adta most nekem a nyár? Az út, amelyet megtettünk? A hegyek-vizek hűvöse? A zöld, zöld, zöld? A rengeteg erdő látványa, illata, tobzódása. Most csak az öröm egyneműségét ismerem. Csak? Mert így akarom? Mert túl erős a jól levés és a gyötrellem kontrasztja ahhoz, hogy a jó összemosódjék a rosszal, vagy akár a kevésbé jóval. Olyan öröm az öröm, hogy benne megmártózva nehezen ismerhetek magamra. Mindenekfelett abból következően, hogy újra nő lettem. Soha ennyire – mint most – nem volt még fontos, hogy asszonynak lenni jó. Az árnyékban ülve el-elnézem a férfit, aki erre mind gyakrabban emlékeztet. Most a gyerekekkel játszik, majd azt próbálgatja, tud-e még úgy pillanogzni, mint versenyző korában. Ismét harmonikus a mozgása. Arca kisimult és telt, mint amikor megismertem. Nagy terhek alól szabadult fel ő is.

A külső azonban csak érzékeny burok, amely látszani engedi, ami belül forr, tisztul, érik. És nem a nyugtalanság, a mérgező méltatlankodás érlelődik ott, hanem a béke. A megbékélésre való hajlandóságom – úgy találom – hihetetlenül megerősödött. Erre mind nagyobb szükségem is van, ahogy visszakerülök szabadságomról a munkába. Odabenn felbolydult méhkas látványát keltik a munkatársak. S nemcsak a tikkasztó nyár fáradalma, nemcsak utazások utóláza fut végig a csoportokba verődő beszélgetőkön, hanem valami eddig ismeretlen nyugtalanság is. A sajtóból – amelynek nyomása alól hetekre kikerültem elutazásomnak köszönhetően – értesültek, hogy várhatóan újabb felszámolási hullám söpör végig az országon. Pletykák terjengenek arról, kifélék-mifélék pályáznak épületünkre, vagyontárgyainkra. Megszokhattuk már, hogy az efféle húsbá vágó döntéseket olyankor hozzák meg régi-új uraink, amikor gyanútlanul pihegünk valahol – hűgütőtől tartván – világtól elvonultan, vagy a nosztalgiaikis-

kertet műveljük falun, szülőt-nagyszülőt látogatunk vidéken, a tehetősebbje pedig világot látni indul. Rajta-ütésszerűen dőlnek ránk a nyáron suttyomban nyilvánosságra hozott rendeletek. Elhatározom, hogy meghallgatást kérek a minisztertől. Hadd tudjam – legalább én, a vezetőjük ezeknek a rémült embereknek –, mi vár rám. Tiltakozni fogok, amiért engem sem méltattak annak közlésére, mi a szándékuk velünk. Naponta többször hívom a miniszteri titkárságot. Nem tudok a miniszter közelébe férkőzni. Akik őrzik a munkaidejét vagy munkanyugalmát, mindent elkövetnek, hogy távol tartsanak tőle. Ígéretnek fűt-fát. A találkozó csak nem jön össze. Próbálok megkönyékezni rendezvényen, fogadáson. A koccintás és néhány formális mondat után elragadják tőlem. Bennfentesei? Hívei? A magamfajta – láthatóan – kívül esik az érdeklődésén. Az államtitkáron keresztül is kísérletet teszek valamiféle kommunikáció megszervezésére. Az előszobáig jutok. Ott annyit tudok meg, hogy valószínűleg eladnak bennünket. Külföldi vagy külföldi érdekeltséggel is rendelkező tőkések állnak versenyben máris bekebelezésünkre, pedig még meg sem hirdették a cégünket.

Este a szokásos szertartásaimat végzem, hogy a körülmények ellenére is aludjam. Álmomban falak dőlnek. Függszemes betonfelületen kell felmásznom. Keskeny szegélyeken egyensúlyozom.

Másnap a kollégák dideregnek és aggályoskodnak. Dideregnek a későnyári forróságban, mert félnek. Félnék, hogy elveszítik az állásukat. Eladósodnak, tönkre mennek. Azon tanakodunk többen, ha mind összedobnánk megtakarított pénzeinket, kis tőkénket, akkor se tudnánk megvásárolni az intézetet. Próbálok nyugtatni őket. Ki csillapítsa szegényeket riadalmukban, ha nem én? Azzal érvelek, amíg hivatalos közlemény nem áll rendelkezésünkre a magánosításról, addig erőpocsékolás az örökös tűnődés, mi lesz, ha lapátra tesznek bennünket. Az új tulajdonosnak is szüksége van munkatársakra. Nem őket fogják elbocsátani, hanem engem. A vezetőket szokták eltávolítani, nem a beosztott dolgozókat. Máskülönb pedig azon vagyok, hogy olyan tárgyalási pozíciót harcoljak ki magunknak, amelyben van mód a mi érdekeink érvényesítésére is. Hisznek nekem vajon? Különös módon most nem érzek magam körül ellenségeskedést. Lehet, hogy a közös baj meghátráltatja az áskálódókat? A bajkeverők, intrikusok – az ő logikájuk szerint – most találhatnának csak igazán magukra! Mert – mint tudjuk – szeretnek a zavarosban halászni. De meg vannak szeppenve ők is. Vagy valami egyéb oka van az elcsendesülésüknek? Gyurgyik lett a leghallgatagabb. Vajon mi történt velem, hogy így megszelídült? Nem győzők csodálkozni az átalakulásán.

Harmadnap negyedmagával jön be hozzám egy ajánlat. Ők vállalják a közvetítést. Fogjunk össze a szak-szervezetekkel. A meglepetés nagyon kiülhetett az arcomra, mert miután ki-ki visszatért a helyére, Károlyi Vilma ismét kopogott az ajtómon.

– Nagyon kérek, ne kételkedj a jó szándékunkban – vágott a közepébe mondandójának.

– Miért gondolod, hogy kételkedem?

– Valaki... – s a szavai el-elakadtak, mint aki levegőért kapkod. – Valaki nagyon gonoszul játszik velünk – mondta most szemét lesütve. – És sajnos sikeresen el is hitette veled, hogy én ellenséged vagyok.

Hallgattam. Mit is tehettem volna erre a kifakadásra? Soroltam volna elő, amit tudván tudok? Olvastam volna a fejére, hogy bizony ő volt, aki hamis vádakkal föl-jelentett? Ő volt, aki arra szólította föl a munkatársakat, hogy bojkottálják a munkát, amikor hajrázni kellett volna. Ő volt, aki rágalmazott. Bujtogatott. Aki ránk és rám szabadította a bulvársajtót. Aki gáncsolta a legjobban dolgozókat, a legtalálékonyabbakat, az alkotóerejük teljében levőket. Azokat, akikért érdemes működtetni a céget. Válogatott ötletei voltak a lejáratusukra. Most replikáztam volna, mikor pokoljárásomnak remélhetőleg – legalábbis egyelőre – a végére érve megbékéltem? Most, hogy nincs bennem egy szemernyi harag sem vele szemben? De egyikükkel szemben sem, akik megkeserítették munkában töltött napjaimat, s mindazokét, akik kedvüket lelték az alkotó együttműködésben, a közös sikerekben.

Dermedtségemet még csak fokozta Károlyi Vilma, hogy meggyőzőn jóakarataról. Mindent bevetett, amit ilyenkor nők be szoktak vetni. Sírt is, mondván, ő sosem akart nekem rosszat. S ne higgyem én azt, hogy ő elégtétellel vette a hírt betegségemről. Hogyan is gondolhatnám én, hogy őbenne lett volna egy cseppje is a kárörömnök! Valósággal zokogott. Már-már nekem kellett megvigasztalnom, és biztosítanom afelől, hogy semmi rosszat nem gondolok róla.

Mozdulni sem tudok jó darabig ültömben Károlyi Vilma távozása után. Mire véljem ezt a jelenetet? Micsoda viharok dúlnak szegényben, hogy képes volt visszajönni, vallomást tenni! Engesztelni... Engem? De megjósolta ezt nekem egyszer G. V.

– Figyelje meg, Angelika – mondta halk, visszafogott hangján –, előbb-utóbb le fogják tenni a fegyvert az ellenfelei. – Így fogalmazott, nem az ellenségei szót használta, ahogyan nekem szokásom volt régebben. – Az a belső béke, amelyre szert tett a betegségéből felgyógyulóban, olyan kisugárzó erővel bír, hogy nem tudnak előle kitérni azok sem, akik korábban keresték a szembenállás alkalmait.

Amit G. V. ígért, most teljesedett volna be? Gyurgyik magatartásának teljes megváltozásával. Károlyi Vilma vezeklésének érzelmi áradásaival. Higgyem el, hogy mindez nem csupán taktika a megtévesztésemre? Fogadjam el őszintének együttműködési szándékukat, Vilma asszony feltárulkozását? Mindenesetre ez a nekem tetszőbb elgondolás. Mindig is ez lett volna a nekem valóbb. Nem az ádáz fegyverkezés. A legfurcsább azonban az, hogy még csak elégtételfélét sem érzek a történet nyomán. Csak megkönnyebbítő fáradtságot. Olyat, amely után jól lehet aludni.

Megint belezuhantam egy fejfájásba. A réges-régi esetektől, amelyek legalább két évtizede ismétlődőek, nagyon is eltért ez a mostani. Ezúttal ugyanazt a rosszullét hozta elő, amelyet a kemoterápiás kezelések idején átéltem. Ugyanúgy elképzeltetlenné látszott a fájdalomcsillapító lenyelése, mint akkor. Aztán amikor mégis megvettem, éppúgy kínozta a hányinger. Éppúgy elkerülhetetlen volt a hányás. Kivitelezhetetlen az elvesztett folyadék pótlása. Nyelési nehézségek miatt maradt el a napi szükséges táplálékfelvétel. Egész nap félájtultan hevertem a hálószobában, mint az első infúzióval beadott gyógyszerdózis után, a folyamat legelején. Ökölbe szorított kézzel, görcsre gömbölyödve, fogaim között visszafelé szűrve fojtottam el jajgatásom, reszketve, hogy eszemet veszítem. Az operáció után sokan mondták, hogy felejteni kell. Felejteni? Hogyan, amikor a test emlékezik?!

Még mindig sokszor elsírom magam úton-útfélen. A kiváltó okok csak látszólagosak. Most sírom el azokat a siralmakat, amelyeket nem engedhettem meg magamnak, mikor a sorscsapás elért. Mikor a legnagyobb öszszeszedettségre volt szükségem ahhoz, hogy benne ne ragadjak legfájdalmasabb állapotaimban. Nehogy végképp magához rántsón a kór, és végleg felemésszen. A sírás tisztít, méregtelenít, mondják félig humorral a jóakaróim. És földidéli a rosszat, figyelmeztet, nehogy túlzottan elrugaszkozzam a valóságtól. Amit átéltem, örökre elkísér. Amíg élek, ez most már nekem a viszonyítási pont. S azután? Ha van azután, ott is velem marad. Bizonytal. Sőt, talán ez lesz az útlevél odaátra.

Néhány hónappal ezelőtt részt vettem egy hangtechnikai eszközöket, szoftvereket gyártó és forgalmazó cég látogatásán. Inkognitóban. Egy félig-meddig turistákból, szakemberekből álló csoporthoz csatlakozva. Vendégeskedésünkről film is készült. Sokáig megfeledeztem erről a felvételtől. Szervizben volt ugyanis a lejátszó készülékünk, és hónapokra ott felejtettük. Most, hogy már használható állapotban hazakerült, ezzel az úti filmmel ellenőrizzük, valóban megjavult-e. A filmvetítésnek többszörös a tanulsága számomra. Végignézve földidélihetem, hogy ez a cég mi mindent elkövet, megenged magának marketing tevékenység címén. Az még hagyján, hogy a lehetséges célközönséget ajándékokkal látják el. Városnézésre viszik. De beesteledve etetik-itatják is. A cégvezető, mint egy valóságos showman.

Göndör Bertalan (1908–1945), rézkarc

Hazafias érzelmeit bizony nem rejtí véka alá, szokatlan ez manapság. De még inkább, hogy pufogó frázisait bőséggel vegyíti bolondos viccekkel. Pajzán történeteket sző az ismertetőjébe. Aztán előkerül a cigány is. A népdalkedvelők hiába erőlködnek, hangjukat elnyomják a kuplák, gusztustalan műdalocskák. A Schneider Fánikák, Sárga lábú cinegék. A sűrűn ismételt cinege szóval úgy játszanak, mint malackodó kamaszok régen a Nagy Árpi gyors egymásutánjával. A vezér hamarosan táncot kezdeményez. Kikapja magának a legmutatósból a hölgyecskéket. Egymás után forgatja-pörgeti őket. Az egyébként köztisztelőnek örvendő nőszemélyek eszeveszettül ropják a vén kecskével a táncot, aki – meg kell hagyni – tagadhatatlanul jól tartja magát hetvenen fölül is. Riszáltnak, remegtetik a csípőnadrágból kibuggyanó hajcsomóikat. Amikor már kellően el van mindenki ázva, úttörődalokat harsognak a nótás kedvű főnök vezényletével. Talán, hogy mindenki megkaphassa az ízlése szerint való zenei csemegét. Bartók és Kodály országában mi minden megtörténhet! Pedig állítólag a jelenlevők értelmiségi emberek. Vonatoznak is. Előbb mindenki csak az előtte ritmusra lépkedő-billegő vállába kapaszkodik, de a cégvezető ezt a játékot is tovább cifrázza: most lehajolva, karjukat, kezüket egymás lába között fonják össze. A látvány felejthetetlen. Úgy festettek, mint a birkák nyájba sűrűsödve. Elképzelem felülnézetben, távolról szemlélve a birkanyájat, egyedei mintha össze volnának elől-hátul-oldalt ragadva. Ahogyan ezek a dévaj mulatozásba keveredő marketingesek, menedzserek s más efféle kiválóságok. A hegyek-völgyek között zakatolók végül könnyezve éneklik a Székely himnuszt is, hogy a Kádár-nosztalgia iránt fogékonyak mellett a nemzetiek is jól érezhessék magukat. Ravaszul ki van itt mérve – szinte patikamérlegen – a vevőnek szánt csalétek, hogy valamennyi elfogultság, irányzat emberei célba vésessenek.

A filmen egyszer csak néhány Csörgheő Csulira emlékeztető figura háta mögött feltűnik a magam parókás feje is. Szegény én. Jól látható, hogy nagyon kívül rekedt ezen az Úri murit idéző mulatozáson. (A felvétel szakasztott mása a Móricz-regény filmváltozatának.) Meg az is szembeütő, hogy a háttérbe húzódó hölgy beteg. Az elszürkült, áttetszővé sápadt arc, a karikás szemek látványa ijesztő: hiszen én azzal a tudattal éltem már az idő tájt a napjaimat, hogy gyógyulok. Sőt, azt sulykoltam magamnak, hogy meggyógyultam. Ha ma szemlélném kívülről magam, vajon mit észlelhetnék annak a rólam leváló személynek a mozgásában, fejtartásában, színeiben? Még mindig viselem a betegség szégyenbillogát? Leszek én még egészséges egyáltalán? Mikor és ki fogja végre kimondani, hogy rendbejöttem? Lehet, hogy a megjúháso-

dó egykori okvetetlenkedők változását sem más, csupán a részvét, a sajnálat gerjesztette? Merthogy sokkal feltűnőbb volt testi leromlásom, mint gondoltam.

Elhatározom, hogy lobbizni fogok. Elhessegetem a szegényt, legyűröm a módszer támasztotta undoromat, és megkeresek mindenkit, akit csak lehet az ügyünkben. Politikusokat, közéleti embereket. Kilincselek a sajtónál. Hátha ráharapna valamelyik újságíró erre a témára. Próbálom meggyőzni őket, hogy mindaz, amit mi művelünk és létrehozunk, közvetítünk és hordozunk, nemzeti érték. Nem kellene elkótyavetyélnünk. Az egyik szerkesztőségben valaki úgy fogad, mint ismerőst. Csak midőn a nevemet meghallja, tekint rám értetlenül.

– Angelika? – ismétli meg kérdően. – Mióta vagy te Angelika?

Az illető általános iskolai osztálytársam. Nem ismerheti az érlelődésem, szellemi felnövekedésem zsákutcáit, nem igazodhat ki tekervényeiben, bugyraiban.

– Nevet változtattam. – És látom, hogy elképed a közlésemen. Hozzátehetném, azért választottam más keresztnévet, hogy én legyek én. De nyelvembe harapok inkább, minthogy kimondanám a valódi okát. – Német dédanyám iránti kegyeletből – egészítem ki a választomat e helyett, ami a valóságnak éppen megfelel, de nem hordozza a teljes igazságot. – Schütz Angelica volt a dédanyám. – Hivatkozhatnám valamikori zenei élményeimre is, de nem teszem.

Osztálytársam jót derül e fordulaton meg a magyarázatomon. Huszonegy éves koromban, amikor ezen a névválasztással is megjelölt korszakváltáson átvergődtem, valószínűleg nem a szó etimológiája adta a sugallatot, hanem a név zenéje csábított. A mély zengésű a-k és az ng hangkapcsolatának muzsikája. Ha ma akarnám levetni és másra cserélni a keresztségben nyert nevemet, valószínűbb, hogy az Angéla mellett voksolnék. Az Angelikát most már túl kényeskedőnek és talán érzélgősnek vélem. De most már nem változtatok. Hiszen tudom, ezek a külsőségek, mint név, frizura, ékszerek és ruhák önmagukban – a belső érlelődés kellő intenzitása hiányában – nincsenek segítségünkre a lelki megújulásban, az eltökélt újjászületésben, de semmiféle tabula rasa elhatározásában sem. Ha huszonegy évesen nem akarom olyan nagyon demonstrálni előző életemmel való szakításomat, talán szegény szüleimet is megóvhatam volna attól a megrendüléstől, amelyet nevemnek elvetése váltott ki belőlük. Azt dobtam el magamtól, amit ők a legnagyobb szeretettel adtak nekem. Évtizedekkel később, azaz most nem csodálkozom, ahogyan akkor, tiltakozásukon. Az Angelika végképp idegenül csengett az én magyar érzésű és protestáns ízlésű édesanyám és

édesapám fülének. Ha csupán szerelmi csalatkozást kellett volna szegény egykori magamnak levedlenie magáról, oly természetességgel sikerült volna, ahogyan a kígyó hagyja el a bőrét. Nekem azonban ifjúkori eszmélődésem került tévútra. Amit tanítottak nekem s ahogyan, arról kellett megbizonyosodnom, hogy hazugság, rafinált hamisság. A megtévesztett, szándékosan félrevezetett fiatal elkeseredettségénél, dühénél van-e füstölögőbb üszök? Hamujával, bűzével beterít mindent – közel és távol. Úgy, hogy elveszi látásunk élességét. Mindent le akartam tenni, ami rászedettségre emlékeztethetett volna. Szerettem volna kiűriteni a tudatomat. Kitérőtteni az emlékeimet. Hát persze hogy illúzióknak bizonyult. Később jó néhányszor meg kellett tapasztalnom, hogy az ember nem tud radikálisan szakítani élete, gondolkodása meghaladott állapotaival. Módosult, sőt ellenkező előjelű változataiban is ugyanaz a rögeszme hajtja. Ugyanaz a görcs a gyomortájékon, ugyanaz a fájdalom a mellkas dobogó belsejében. Ebből pedig az a nagyon is időszzerű kérdés adódik, hogy vajon van-e teljes gyógyulása a betegnek, vagy csupán a betegség végkifejletének elhalasztása lehetséges?

Az osztálytársam után egy képviselő fogad. Hát persze hogy megígéri, segít. De az is a legtermészetesebben hangzik aztán néhány nappal később, hogy mégsem tudott beavatkozni a vélhetően már végigjárt szott folyamatokba. Még mielőtt mi értesültünk volna az intézet további létét és az itt dolgozóként mélyen átalakító ötletekről, már megszülettek a megmászhatatlan döntések. Nem ott, ahol mi gondoljuk, ahol e döntéseknek ki kellene mondatniuk, hanem egészen másutt. Mások részvételével, mint ahogyan mi képzeljük. A legmagasabb szintű érdekeltségek fokán, hiszen a nagytökének, a nemzetközinek is egyre vonzóbb ez az üzlet. Hogyne volna tetszetős, amikor zavartalan és sikeres a működésünk!

Ezért érdemes volt minden erőmet latba vetve harcolni! Érdemes volt felőrlődni? Még a betegségemet, a lábadozás esztendejét is odaajándékozni ennek az ideának, hogy meg kell tartani ezt az alkotó, együtt dolgozó közösséget, amíg lehet? Hát nem volt érdemes. A végkifejlet ismeretében tudnék másként cselekedni, mint ahogyan cselekedtem? Nem tudnék!

Ez békéltet meg. És csillapít le. Hogy ne lázadjak tovább az elfogadhatatlan ellen. Ne kockáztassam visszanyert vagy legalább részlegesen visszanyert egészségemet.

– Van rosszabb, mint amin egy éve keresztülmentem? – ismétlem magamban a kérdést naponta többször is. Így estig csak-csak lehiggadok. És nem akarok „fej-

jel a falnak menni”, mutatóványokat produkálni. Nincs mit tenni, el kell fogadtatnom az emberekkel, hogy vesztésre állunk.

Hetek múltak úgy el, hogy semmit sem jegyeztem be kis füzetkémbé. Nagyon felpörögtek volna körülöttem az események? Bizony így van. De nemcsak erről van szó. Egyre kevésbé foglalkoztatnak belső történéseim (ez azonban nem biztos, hogy jóra vezet), mind jobban lefoglal mindaz, ami rajtam kívül, sőt ami a világban zajlik. Addig nincs semmi baj, amíg ez a kifelé irányuló figyelem nem lép túl a természetes érdeklődés határán, és fel nem oldódom – teljességgel, már-már a megszűnésig jutva – abban, ami külső. Amíg el nem veszítem a belsőmmel, legmélyebb énemmel a kapcsolatam. Idáig azonban még egyszer nem juthatok el. Meg kell óvnom magamat az efféle állapotoktól. A betegség visszatértét minden áron meg kell akadályoznom. De hogyan előzöm meg, amikor semmi bizonyosat nem tudok, és a gyógyászat sem tud a kiváltó okokról? Az ezerféle vélekedés és álláspont úgy hat, mintha semmit sem mondana a szakma. Jó közérzetem ellenére, a gyógyítás nyúgei alól felszabadulva is megerősödik bennem az érzés, hogy a beteg, a lábadozó egyedül áll a betegségével szemben.

Sok időt töltök a különböző hírcsatornák információinak begyűjtésével, összevetésével, elemzésével. Változást remélek, mint annyian. Még akkor is, ha sok minden az ellenkezőjére utal. Az, hogy a bajok, a bűnök be vannak tokosodva. Itt már csak radikális műtéti megoldások hozhatnának eredményeket a közéletben, a politikában, ahogyan rajtam is a sebészi beavatkozások segítettek. A bemetszések, a nemkívánatos burjánzások eltávolítása jelenthet megújítást. Erre gondolok, miközben megérkezünk a Peer Gyntre, az új színházi évad egyik első premierjére.

Eljött közben, amíg hűtlen voltam a naplómhoz, eljött az ősz. Az előadásra nagyon készültem. Már csak azért is, mert családi kötődéseink vannak Ibsennek ehhez a művéhez. Az előző század elején a darab budapesti bemutatóján anyósom nagynénje játszotta Aase anyót. Van tehát a rokonságunknak mindkettőnk részéről egy-egy művész ága, egyikünkén színészek, másikunkén elvetélt festőművészek éltek a múltban. Menynyivel jobban érteném magunkat, ha többet tudhatnánk róluk. Többet, mint amit a barnába játszó fotók, a könyvtárak és raktárak mélyéről nehezen előbányászható művek, színi kritikák és elhanyagolt vásznak, képek elárulnak messzi, különös felmenőinkről. Ismeretlenül is mély vonzalmat érzek ezek iránt a hajdani rokonok iránt. Szeretném megízlelni annak a kornak a hangulatát, amelyben remélhetőleg otthonosan mozogtak, ha játszottak, festettek – éltek. Sikert halmoztak sikerre,

vagy lemondásra kényszerültek. Szerettek és vágyakoztak, szeretve voltak és elhanyagoltak. Felfokozott kíváncsisággal vetem bele magam most – jóval a színházi este előtt – a Peer Gynt olvasásába is. Solvejggel elégedetlen vagyok. Az ő alakja – úgy gondolom – kidolgozatlan. Solvejg személye súlytalan. A férfi minden valóságismeretet nélkülöző ideája csupán a nőről. Az asszonyiságról. Amikor a világot keresztül-kasul áttérfő Peer Gynt megkérdezi tőle a dráma végkifejletében: „mi tartott s őrizett erejével?”, ennyit válaszol: „Hitem, reményem s szeretetem.” Úgy hangzik ez a mondat, mint laikusnak a világegyetem törvényeit kifejező képletek. Az $E=mc^2$ például. Üres betűk és számok. A hit, remény, szeretet így olyan, mint kampányszövegekben az eltúlzott és manipulatív ígéret.

A színházban, ahogy végigfut szemem a már majdnem teljesen betelt sorokon, úgy látom, kevesen vannak, akik a műért magáért ülnek itt. (Nem szokatlan ez a premieren.) Viszont nagyon sokan zsonganak a földszinti jó helyeken, a drágább páholyokban, akik – úgymond – számítanak, s azok is, akik inkább magukról gondolják úgy, hogy nélkülözhetetlenek. Itt van például egy sorral előttünk Besnyői nejestül. Nem szeretem ezt a szót: nej. Erre az asszonyra azonban jobban illik, mint bármelyik szinonimája. Vagy talán férj és feleség viszonyát az ő esetükben jobban kifejezi a nej? A nejség. Később az első páholyban felfedezem Besnyői anyósát, apósát, a sógort, sógornót, gyerekeket. Ők nem a jelenlevés és érdeklődés természetességével vannak ott, ahol vannak. Folyton feszkelődnek. Sűrűn cserélgetik egymáson keresztbe tett lábukat. Széles mozdulatokkal legyezik magukat. Forgolódznak. Át-átintegetnek a túlsó oldalra. Nyújtogatják a nyakukat. Hogy jobban lássanak? Hogy jobban látszódjanak! Hangosan, talán túlzottan is zajosan reagálnak minden színpadi mozzanatra. Mint akik jobban értik, mindenki másnál jobban, ami ott folyik. Mint akik mindnyájunknál otthonosabban vannak itt otthon. Itt is! Úgy viselkednek, mint a bennfentesek. Pedig korántsem a színház az ő felségterületük. A szünetben feltűnően együtt vonulnak a büfébe mind. Láthatóvá válik, hogy nem Besnyői a klánvezér (hogy a maffiafőnök kifejezéstől ezúttal tartózkodjam), sokkal inkább a sógor. Ő hordozza körbe népét, mutatja be a családot mindazoknak, akikkel szembetalálkoznak. Újabban megint megszapordtak az ilyen klánszerű képződmények – közéletben, művészvilágban, a tudomány körül. Megszállják, uralják a kiszemelt terepet. Osztokodnak azokkal, akik hasonló erővel rendelkeznek. Kiszorítják a gyengéket, a magánzókat, a rajból kimaradókat. Nyírják, ami-aki eltérő. Nem akarnak megtűrni semmit, ami az ő kockafejükben megképződő alakzatokkal sehogyan sem egybevágo. Besnyőiék most az elő-

térben csoportosulnak. Mind felénk fordulnak. S a közöttünk és közöttük levő nyolc-tíz méteres távolságból és a hangorkánon keresztül is felfogom, hogy rólunk, de főképp rólam folyik a diskurzus. Ezt olvasom le Besnyőiének és anyjának, testvérének szájmozgásáról. Biztos azt latolgatják, meddig húzom még az élők között. Meddig kell még velem mint megsemmisítendő célponttal számolniuk? Besnyői és a sógora jogszabálysértő lépéseket is megengedtek maguknak, mint kiderült az ügyvédem által kérelmezett vizsgálat folyamán. Törvénytelenül jártak el, csak hogy engem elveszejtessenek, eltávolítsanak, mert útjában voltam szándékaiknak. Talán még ennél is jobban fűtötte őket az abból az ideológiai különbségből fakadó gyűlölet, amely közöttünk feszült egykor, és bizonyára megvan most is. Hogy a tervük nem sikerült, személyem jobban bősítheti őket, mint valaha. Hiába volt itt rendszerváltás! A Besnyői-félék döntenek ma is a sorsunkról. Besnyői és klánja nem tudott elszakadni osztályharcos múltjától. Nemrég csakúgy az osztályharc elmélete diktálta tetteit, ahogyan feltételezhetően ma is az szab indultainak irányt, hogy kit tekint osztályellenségnek, ki az, akivel egy követ fújhat. Hát a másik oldaltól most vajon remélhetnénk-e jobbat? Élve hagyná-e azt, aki nem-hogy ellene nem, de vele és érte fogy el, gürcöl, hadakozik? Mert hat éve úgy tettek ők is (nekem: a mieink), mint akik nem tudják, kit árulnak el. Lehet, hogy nagyon is tisztában voltak vele?

Besnyőiék szemvillanásaitól, a haragos tekintetektől legalább olyan mértékben elszomorodom, mint a saját gondolataimtól. Főlősleges volt hát minden önszugesztio? Hiábavaló az öngyógyítás. A tapasztalhatóan jótékony belső tisztulás és bünbánat. Az önmegváltás kísérlete. Nem tudok végérvényesen megszabadulni a szorongásaimtól? Az üldözöttség tudatától?

Amikor visszaülünk a következő felvonásra, másra sem tudok figyelni, mint Besnyőiékre. Újra kezdem, amit már-már elfeledtem. Mormolom magamban a bocsánatkérés fohászokat, melyeket lassan egy éve lesz, hogy Luca tanított meg nekem. Mozgósítani próbálok a testem, agyam áramlásait. Hátha eléri Besnyőit, Besnyőinét, az anyóst, apóst, a sógort, sógornót. Képzetelemben végigpásztázok a koponyájukon, felsőtestükön. Elgondolom, hogy megérintem őket egyenként koponyájuk belsejében, valahol testük középpontja tájékánál megállapodom. Minden erőmet megfeszítem, hogy csupa jót sugalmazzak ezeknek az embereknek. Azt akarom, hogy bennem nyoma se legyen haragvásnak, méltatlankodásnak. Szuggerálok őket, hogy szűnjön meg bennük is a gyűlölet. Hátha észrevétlen fogékonyak lesznek ezekre a láthatatlan üzenetekre. Mennyivel egyszerűbb volna beszélni erről velük – akár együtt, akár egyenként! Hét-nyolc éve hányszor próbálkoztam a

személyes kapcsolatfelvétellel, hátha szót érthetünk egymással. Monomániásan mondta a magát Besnyői is, a sógora is, anélkül, hogy a szavaimra odafigyelt volna. Meg kellene szólítanom őket újra. Lehet, hogy már ennyi is elég volna: egy mosoly, egy fejbiccentés.

Ahelyett, hogy Besnyőiék átprogramozásán fáradozom, jobb lenne, ha a játékra koncentrálnék. Mert bizony elég sok meglepetéssel szolgál. Mind az öt felvonás alatt Solvejgre vártam. Ami engem foglalkoztatott ennek a nőalaknak a kimunkátlanságában, az egyáltalán nem érinti a mi rendezőnket. Vagy ha mégis, megkerüli a problémát, mert Solvejg nem jelenik meg a színpadon, de még csak a nevét sem említik meg. Mint ha sosem létezett volna Peer Gynt életében.

A sok figyelemelterelő mozzanat ellenére is mélyen megmaradt bennem az a jelenet, amelyben Peer Gynt a Gomböntővel évődik, alkudozik, felesel. Nemde mindünknek megvan a magunk Gomböntője? És mind alkudozunk vele alku tárgyaiként. Vajon nem ugyanilyen kicsinyes adok-veszek játék az én harcom is az életben maradásért? Ez a gyógyulásért törtetés, ez a minden percemet átható akarat, amellyel feltétlenül ehhez a világhoz szeretném kötni magam, nem ugyanaz a peeri kisstílusú félelem attól, ami „a massa sorsa” – ahogyan a Gomböntő fogalmaz? Hőstettként könyvelem el, hogy negatívak ismét a leleteim. Pedig – meglehet – csak a bátorságom kevés azzal szembenézni, amit végül úgysem kerülhet el senki ember fia.

Amikor elhalkul a taps az előadás végén, felállni nem, csak feltápászkodni van erőm. A mosolypróbára nincs mód, Besnyőiék nagyon gyorsan kidúródnak az ajtón. Kábult vagyok, és szinte fájoan fáradt. Jó, hogy itt van velem a férjem. Jó, hogy hazatámogat. Az utcán, mielőtt beszállnánk autónkba, utolér valaki. Valaki, aki határozott, de igen-igen sietős léptekkel nyomul utánunk. Az államtitkár az, akit hetek óta keresek. Hol telefonon, hol személyesen. Rövid kézszorítás után csak annyit vet oda, hamarosan jelentkezik az új tulajdonossal. Már csapja is magára a szolgálati kocsit, és elviharzik.

Hát mégiscsak eladtak bennünket – nyilall végig egész testem hosszán a megalázó felismerés. Most jövök csak rá, amíg ezt ki nem mondja valaki, addig én reménykedem. De már nincs menekvés. Odavetettek, ki tudja, kinek, s anélkül, hogy minket, az érintetteket vagy akár csak engem beavattak volna. Határoztak a fejünk fölött. S nem hagy nyugodni az sem, hogy az államtitkárnak nedves volt a tenyere, amikor közlendőjét elhadarva velem kezét fogott. Izgult? Ugyan mitől? Vagy ilyen a bőre természetesen, hogy mindig nedves? Olyan mértékben, hogy még ha zaérva is ragadok az idegen verítéktől. Most hát első dolgom a lakásba lépve, hogy kezet mossak. Lesz-e szappan

ehhez elegendő? És tisztulás ebben a kézmosásban? Szabadulás a vészterhes este rémeitől? Azon ekkor még nem is töprengek, mitévő legyek holnap, holnapután.

Vendégeket kísérgetek másnap – szinte reggeltől estig. A ligetben ünnepi tömeggyűlésszerűség kellős közepébe kerülünk. Nekünk, a kívülről érkezőnek első pillantásra nem is nyilvánvaló egészen, hogy ünnepelni vagy valami ellen tiltakozni jöttek-e össze ezek az emberek. Egymást váltják a habzó szájú szónokok. Az emelvényhez közel élénk taps zárja a nyilatkozatokat. Ahogy egyre távolabb jutunk a centrumtól, mind több szerencsétlen kinézetűvel akadunk össze. Hajléktalanok állnak egyik lábukról a másikra, kezükben az elmaradhatatlan nejlonaszatyor. Benne egész vagyonuk, háztartásuk. Kéregetők: ülve, félkőnyéken, térden csúszva, guggolva, embertől emberig tolódva-lökődve... Látok egy idős asszonyt, messziről föl ismerem, hogy a fején műparókát hord. Olyat, mint az onkológián hosszú sorokban várakozók. Sírhatnékom támad. Alig tudom tartani magam. A szélre fogom, hogy könnybe lábadt a szemem. A szél (amely valóban ott kavargat az embertömeg peremén) a szemembe hordta a port, a homokot – mondom a mellettem lépegetőnek, aki riadtan és kérdően néz rám. Tudni szeretné, mi történt. Én is – állapítom meg csak belül magamnak, nem válaszképpen. Szeretném tudni én is, vajon miért ez az elfogódottság, amelyet egyre nehezebb elfojtanom. A parókás néni látványa indított volna meg? Hatására hirtelen föl rémlett előttem betegségem minden kínja, szenvedése? Vagy netán az villant át az agyamon, vajon mennyi idő kell ahhoz, hogy a munkából kiesők, elbocsátottak koldulni kényszerüljenek? Mennyi ideig tartanak ki munkatársaim tartalékai, ha elveszítik a munkájukat? Van-e egyáltalán megtakarított pénzük? Vannak-e pénzzé tehető vagyontárgyaik? Hogyan lehet elviselniük a lassú leépülést? S hogyan az életnívó zuhanórepüléshez hasonlítható rosszabbodását? Mi meddig tudunk megmaradni a férjessel, ha történetesen egyikünknek sem lesz jövedelme? Hogyan fog felborulni a háztartásunk egyensúlya már akkor is, ha csak egyikünk kerül lapátra? Kibírom, ha elveszik tőlem a munkámat? Mi lesz a férjessel, ha vele történik meg? Hogyan fogunk föltápászkodni másnap, ha megkapjuk az elbocsátó szép üzenetet? Képes volnék megtenni én, hogy sorra a kollégáim kezébe nyomjam a felmondólevelet? Hogyan fogok viselkedni, ha ez elkerülhetetlenné válik? Megteszem? Fellázadok? Elsomfordálok? Kompromisszumot keresek? Engem rúgnak ki előbb, vagy elvégeztetik velem a piszkos munkát? S csak azután löknek az utcára? Kérdés. Kérdés. Kérdés. S megint csak kérdés. Válasz pedig nincsen. S míg ezek a szorongató gondok nyüzsög-

tek fáradt agyamban, megérkeztünk a főbejáratunkhoz. A parkban épp az élősövényt metszette a kertész, az udvaros meg a tegnapi szélvihar leverte ágakat hordta ránk. Egyenletes tempójú mozgásukat, magukba fedkedő tevés-vevésüket szinte jólesett szemlélnem. Jólesett a szememnek, hogy ez a két ember rendületlenül dolgozik, miközben Damoklész kardja az ő fejük felett is ott lebeg. S ezt legalább olyan jól tudják, mint én magam. El se tudom dönteni, irigyeljem vagy csodáljam őket háborítatlan nyugalmukért. Tanulnom kellene mozdulataikat. Eltökéltté váltanom magamban mechanikusnak látszó cselekvéseiket. Semmit sem szabad feladni önként. Semmit abbahagyni!

Amíg ezeket a sorokat írom, a konyhában fölforr a tea. Elő fogom venni a szekrény mélyére rejtett füstszínű üvegbögrémet. Azt, amelyik majd' másfél éve nem volt a kezemben. Azért dugtam el, hogy ne legyen a közelemben. Ne forduljon föl a gyomrom, ne öklendezzek a látványától. Ne idézzen leküzdhetetlen nyelési nehézségeket. Tűket a kézfejemem, a karomba szúrva. Ne emlékeztessen a bennem csordogáló sejtölő mérgek szagára. A megsemmisítés előjátékára. Az elhatározás nem lassú éréssel keletkezik bennem, nem úgy, mint az undor: hosszú, egész éves folyamatban. Hirtelen fogant meg az elgondolás: nem élhetek örökké a kísérteteimmel körülfogva. Megkeresem ezt a bögrét. Könnyű és mégis határozott mozdulattal kiemelem a tálak, lábasok és fazekak mögül. Belőle iszom

meg a ma délutáni teámat. Ünnepi ez a teázás. Azért is, mert eltaszított tárgyaimhoz való visszatérésom új korszakom érkezését jövendölteti, s azért is, mert amíg gőzölög kezemben a frissítő és gyógyító nedű, megérlelődik bennem a döntés. A lassú és megfontoltan lenyelt kortyokkal együtt szétárad bennem valami egészen új érzés. Olyan, amely egyszerre megnyugvás és egyszerre elszántság. A cselekvés elszántsága. Nagyon jó volna ugyan Nelli vagy Balázs közelében élni, hívásuknak engedni, nem vetném meg azt a háborítatlanságot és jólétet sem, amelyről ők regélnek, de nem megyek el innen sehova. Azt hiszem, férjemnek is elfogadhatóbb a maradás programja, mint a végérvényes távozás. Az otthonunk, mindenünk felszámolása. Talán sok ellenlábásunknak megkönnyíteném a dolgát, lehet, hogy a magamét is, ha jó néhány sors-társamhoz hasonlóan a külföldet választanám. De nem! Nem fogom menekülőre! Akkor sem, ha küldenek! Ha ki akarnának taszítani innen. Nekem itt dolgom van továbbra is. Közöm, jogom semmivel sem kevesebb ehhez az országhoz, mint azoknak, akik fölénk tornyosulnak. És lesz erőm, tudom, lesz tűrőképességem a folytatáshoz! Visszaszerzem a régi formámat, az egészségemet – azért is! Nem hagyom itt a mieinket, és azt sem, amit együtt fölépítettünk. Harcolni fogok a megtartásáért, amíg élek. Isten engem úgy segítjen. Ámen.

– vége –

APOSTAGI ZOLTÁN

Aggotthon

*Még nem tudtam, amikor elindultam,
hogy nemcsak az előtérig jutok.
Igaz, egy lépést sem tettem
tovább, ezt mások megtették
helyettem, tudniillik a bevonultak,
akik az ebéd után magánzárkájuk
felé mentek engedelmesen.
Bevonultak. Mindent beismerve:
a csontok ropogását, az izmok
merevségét, a gázon felejtett ételt,
sőt, a be nem vett gyógyszereket is.
Bevonultak, amiképpen a hajnali
álomba a gyereksírás, a pisitől ázott
pelenka szaga, s a babaszájon
kibuggyanó tejút, hogy letöltsék
egyetlen bűnüket, az öregséget,
ezt az életfogytiglant –*

Ácsolják már

*ácsolják már a világot
melyre lefeszítenek
akár a lenyúzott állat bőrét
de vérem fölfelé csorog
miként a lebunkózott Ábelé*

*s ha majd ott fekszem
és nem emel föl senki
de plecsnivé száradt vérem
politikusok mellkasán rohad
mint értékrend rendjel*

*és átlépnek rajtam
mint mártír ősökön az idő
mert azt hiszik minden átléphető
homlokomra ezt írjátok
EURÓPA*